

Advies

**Omslag Brabantse agrosector;
naar een versnellingsagenda**

**Unaniem vastgesteld door SER Brabant
op 27 mei 2010**

Inleiding

Naar aanleiding van het Burgerinitiatief Megastallen hebben Provinciale Staten de afgelopen maanden op ongekennd krachtige wijze stelling genomen met betrekking tot de ontwikkeling van de intensieve veehouderij. De regelgeving is aanzienlijk aangescherpt en thans wordt gewerkt aan de technische uitwerking daarvan. Vraag is echter of dit het sluitstuk zal zijn van het publieke debat, dat immers al jarenlang het karakter heeft van een veenbrand. Zodra een nieuwe bacterie of virus de kop opsteekt zal de discussie weer oplaaien, met als waarschijnlijke resultante het opnieuw aanscherpen van de regelgeving.

Wij maken ons zorgen over dit al jarenlang slepende proces. Geconstateerd moet worden dat het beleid en de ontwikkeling van de agrosector gevangen zitten in een negatieve spiraal waarin veeleer wordt gedacht in doemscenario's dan in termen van inspirerende ontwikkelingsperspectieven. Een proces dat zeer schadelijk is voor het imago van Noord-Brabant en dat van de Brabantse landbouw in het bijzonder.

Wij zijn van oordeel dat er nu op zowel economische als maatschappelijke gronden fundamentele keuzes moeten worden gemaakt. Er is dringend behoefte aan een versnellingsagenda voor de omslag van de intensieve veehouderij, rekening houdend met het bredere ontwikkelingsperspectief van de agrofoodsector in Brabant. Daarmee komt het publieke debat uit de negatieve spiraal waarin het thans verkeert. Op grond van een verkenning van actuele inzichten en standpunten geven wij u onze visie op de te kiezen aanpak. We starten met een 'ronde langs de velden', voorafgegaan door een duiding van de agrosector. Voor ons concrete advies verwijzen wij u naar paragraaf 5.

1. Agrosector veel breder

De Brabantse landbouw lijkt in de publieke discussie te worden geassocieerd met de intensieve veehouderij, maar het is goed erop te wijzen dat de agrosector aanzienlijk breder is in termen van bedrijvigheid en werkgelegenheid. In de volle breedte gaat het om een sector met een toegevoegde waarde van ongeveer € 6,5 miljard, waarvan een belangrijk deel voor de export. Het is een belangrijke pijler van onze regionale economie. Hieronder zetten we de kerncijfers van het Brabantse agro-complex op een rij:

Kerncijfers:

- ca. 12.500 bedrijven (afname van 3-4% per jaar)
- productievolume stabiel
- 64% van het buitengebied agrarisch karakter
- Plantaardig 13 à 16% van het landelijke volume
- Dierlijk 35 à 40% van landelijk volume
- Werkgelegenheid primaire sector: 45.000 personen
- Toegevoegde waarde agrocomplex ca. 6,5 miljard Euro
- Aandeel in het Bruto Regionaal Product (BRP) 12%

Trends tot 2020:

- Dalend aantal bedrijven (ca. 8.500) bij gelijkblijvend productievolume: schaalvergroting
- Stijging toegevoegde waarde
- Hogere arbeidsproductiviteit: dus minder werkgelegenheid (vooral veehouderij)
- Opkomst en versterking van nieuwe vormen van 'groen ondernemen' (real food, zorg, energie, blauwe-groene diensten, paardenhouderij)
- Doorontwikkeling 'bio based-economy'

2. Actuele overheidsvisies

Europees landbouwbeleid

De wereldmarkt en het Europese landbouwbeleid zijn voor een groot deel bepalend voor het ontwikkelingsperspectief van de sector. Ten aanzien van het Europese landbouwbeleid is het belang om vast te stellen dat de positie van de landbouw na 2013 meer en meer beoordeeld zal worden op haar bijdrage aan maatschappelijke doelen en het halen van milieunormen. In het kader van die ontwikkeling zullen functies als natuurbeheer, landschapsbeheer, recreatie en energieopwekking mede hun stempel gaan drukken op het gebruik en de inrichting. De productie van primaire landbouwproducten, zoals vlees en eieren, maken deel uit van een innovatieve keten met retailers, consumers, innovatie, research en finance.

Nationaal en provinciaal beleid

In Nederland en ook op provinciaal niveau klinkt dit denken sterk door in de actuele beleidsstukken. Dit vanuit het besef dat de land- en tuinbouw in Noord-Brabant in een belangrijke transitiefase zit en dat – mede als gevolg daarvan – het Brabantse landelijke gebied in snel tempo verandert. Volgens de actuele ruimtelijke structuurvisie van de provincie Noord-Brabant¹ zijn twee verschillende ontwikkelingsrichtingen te onderscheiden.

De eerste is de ontwikkeling van een gebiedseconomie met een verdergaande menging van functies en verbreding van agrarische activiteiten met streekproducten, zorgverblijven, recreatief verblijf en landschapsbeheer. Deze ontwikkeling sluit aan de op de toenemende vragen vanuit de samenleving (de stad) om het buitengebied meer te kunnen gebruiken voor andere functies. Maar ook bij de behoefte aan het behoud van voorzieningen die belangrijk zijn voor de leefbaarheid van het landelijk gebied voor haar bewoners. Een tweede ontwikkelingsrichting in het landelijk gebied wordt gekenmerkt door een toenemende specialisatie met schaalvergroting van de landbouw. Dat doet zich in Noord-Brabant vooral voor bij glastuinbouw, intensieve veehouderij, rundveehouderij, akkerbouw, vollegronds tuinbouw en boomteelt. Het wordt steeds lastiger om deze twee ontwikkelingen in het landelijke gebied met elkaar te combineren. Dit leidt tot confrontaties tussen ontwikkelingen onderling en tussen de grootschaligheid en het fijnmazige en afwisselende landelijk gebied van Noord-Brabant. Bovendien wordt de landbouw geconfronteerd met steeds stringenter regelgeving en maatschappelijke wensen op het gebied van milieu, dierwelzijn en volksgezondheid. Door de inwerkingtreding van wetgeving op het gebied van huisvesting van dieren is de verwachting dat een aanzienlijk deel van de bestaande veehouderijbedrijven de bedrijfsvoering zal beëindigen. Vooral in een sterk verweven landelijk en stedelijk gebied als Noord-Brabant is dit voor de landbouw een belangrijk gegeven. De opgave is om de ontwikkelingen in het landelijke gebied zodanig vorm te geven dat er sprake is van een duurzaam en vitaal platteland (aldus de provinciale Structuurvisie RO).

Voorgaande beschouwingen zijn nog niet vertaald in concreet beleid. De actuele beleidskeuzes van GS worden sterk gedomineerd door de problematiek van de intensieve veehouderij:

- de afwaartse beweging van de intensieve veehouderij van woon- en natuurgebieden
- het realiseren van een goed en veilig woon- en leefklimaat
- het terugdringen van de emissies van ammoniak, fijnstof en geur
- het verdergaand verduurzamen van de landbouw als geheel en van de intensieve veehouderij in het bijzonder
- het daartoe ruimte bieden aan de intensieve veehouderij op goed locaties in het verwevingsgebied en de landbouwontwikkelingsgebieden

SER Brabant stelt op grond van het voorgaande vast dat de (provinciale) overheid zich zeer goed bewust is van de ontwikkelingskeuzes die, gezien de autonome ontwikkelingen in de landbouwsector moeten worden gemaakt. Men blijft echter steken in het beheersbaar houden van de actuele problematiek rond de intensieve veehouderij, waardoor de bredere transitieagenda niet echt aan de orde komt. Kennelijk heeft het in de afgelopen jaren gevoerde reconstructiebeleid daarvoor een onvoldoende basis kunnen scheppen.

¹ Structuurvisie Ruimtelijk Ontwikkeling, provincie Noord-Brabant 2010

3. Visie landbouwbedrijfsleven

3.1 ZLTO-visie 2010-2020

Maatgevend voor de opstelling van het landbouwbedrijfsleven is de zienswijze van de ZLTO, die binnenkort haar Visie 2010-2020 zal presenteren met een tiental hoofdlijnen. Centraal element daarin is dat een omslag gerealiseerd moet worden van alleen maar denken in termen van doorgaande schaalvergroting onder druk van de wereldmarkt naar het realiseren van meer toegevoegde waarde. Belangrijke uitgangspunten daarbij zijn dan duurzaamheid (van minder hinder naar meer waarde voor de samenleving), samenwerken (nieuwe vormen van coöperatief ondernemen) en innovatie (groene intelligentie combineren met hoogwaardige technologie).

Uitgangspunt voor de ZLTO is dat de totale agri-sector voor de opgave staat een antwoord te geven op de integrale duurzaamheidsuitdaging om koploper te blijven in Europa. Vanuit een visie op “ondernemen in de groene ruimte” wordt duurzaamheid vertaald in economische rentabiliteit die in goede balans is met zorg voor mens, dier en milieu. Goed in het landelijk gebied ingepaste agri-activiteiten, precisielandbouw en biobased economy ziet de ZLTO als verschijningsvormen van de nieuwe ambities van agrarisch Brabant. Belangrijk daarbij is het aangaan van nieuwe slimme verbindingen, wat in de visie van de ZLTO wordt vertaald naar Brabant als “food-centre of excellence” waarbij vers, gezond, duurzaam en betrouwbaar centraal staan. Dat vraagt om nieuwe maatschappelijke verhoudingen, andere rollen van de overheid en het bedrijfsleven en om nieuwe technologische doorbraken. Er moeten op tal van terreinen (kennis, innovatie, regelgeving) robuuste voorwaarden worden geschapen om deze slag te kunnen maken.

In de ZLTO-visie wordt een drietal belangrijke aandachtsvelden en bewegingen genoemd en uitgewerkt:

1) Regionalisering

- voedselsystemen (regionaal product, foodmiles, real food, ketenverkorting)
- energie (met over 5 jaar een sterke rol voor de land en tuinbouw via reststromen, biomassa, zonne-energie etc.)
- stad-platteland relaties
- partnerships land- en tuinbouw: zorg, industrie, waterbeheer, recreatie etc.

2) Voedsel en volksgezondheid

- te veel en verkeerd voedsel (van bulk naar hoogwaardig)
- tekort aan voedsel (honger)
- in productieproces: van chemie naar biologie

3) Vernieuwing kennisinfrastructuur

- privaat bedrijfsleven zelf verantwoordelijk voor kennisagenda toekomst
- het traditionele OVO-drieluik (onderzoek, voorlichting, onderwijs) is grotendeels ontmanteld
- met Wageningen Universiteit en HAS Den Bosch wordt gewerkt aan een nieuwe kennisinfrastructuur (in oprichting: Kenniscentrum voor Real Food)

SER Brabant stelt vast dat in ieder van deze drie bewegingen het denken in termen van trendbreuken doorklinkt. Dat omslagdenken geldt evenzeer voor de actuele stellingname van de ZLTO met betrekking tot het perspectief voor de intensieve veehouderij in Brabant. Kenmerkend voor de actuele missie van de ZLTO is een uitspraak van voorzitter Hans Huijbers tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst van de Kamer van Koophandel op 6 januari 2010: *“Wie wil samenwerken, zal bereid moeten zijn een stukje eigenheid los te laten om in verbinding met de ander iets gemeenschappelijks op te bouwen om daarmee Brabant beter en sterker te maken. Als ZLTO zijn wij graag bereid om in dat belang offers te brengen.”*

De ZLTO-voorman heeft zich nadien via de media expliciet uitgesproken voor een omslag in de veehouderij van schaalvergroting naar dier- en milieuvriendelijke productie. Naar zijn mening is er voor industriële vleesproductie geen ruimte meer in ons drukbevolkte Brabant. In dit verband is aangekondigd dat de ZLTO zich sterk zal maken voor een afbouwregeling voor de 20 tot 40% van de boeren die niet meer in staat is om vòòr 2013 (inwerkintreding landelijke afspraken) te investeren in verbetering van het dierenwelzijn en beperking van de ammoniakuitstoot.

3.2 Agro & Co 'Visie AgroFood Brabant 2020'

Ontwikkelingsmaatschappij Agro & Co (aandeelhouders: ZLTO, Rabobank, Provincie Noord-Brabant) heeft in opdracht van de provincie een visie ontwikkeld op de toekomst van de agro- en foodsector. Wij achten deze visie van groot belang, omdat mag worden aangenomen dat deze in sterke mate is gebaseerd op de actuele visies en inzichten in het bredere Brabantse agrofoodcomplex.

De visie van Agro & Co is gebaseerd op een Streefbeeld 2020 en een op basis daarvan te ontwikkelen Vernieuwingsagenda Agro Food, waarvan de noodzaak vaststaat op basis van de volgende waarnemingen:

- Toegevoegde waarde ontwikkeling blijft achter en is onevenwichtig verdeeld
- Conjuncturele stabiliteit kwetsbaarder dan gedacht
- MRSA + uitbraak Q-koorts: volksgezondheid in het geding!
- R&D intensiteit relatief laag
- Conditie voor innovatie zijn ongunstig (investeringsparadox)
- Verduurzamingopgave vraagt leidende rol land- en tuinbouw
- Betekenis agrocomplex onderbelicht

Het Streefbeeld 2020 luidt in steekwoorden als volgt:

- Naar een op markt- en maatschappij gerichte sector
- Duurzaamheid, gezondheid en technologie zijn de centrale verbindingen
- Waardecreatie wordt het leidende business principe
- Onderscheidend vermogen door diversificatie, maatwerkproductie, productdifferentiatie en specialisatie
- Ontschotting van de velden agro-food-health-farma
- Positionering in Noordwest-Europese 'thuismarkt'
- Slimme verbindingen realiseren in Brabant: bijv. Agro, Food en Hightech Systems (Brainport)

Naast een inhoudelijke visie op de 'nieuwe verbindingen' voor de toekomst wordt in de visie van Agro & Co veel aandacht besteed aan de proceskant, dus de vraag hoe het keuzeprocess in het kader van de vernieuwingsagenda moet worden georganiseerd. Geschetst wordt dat de vernieuwingsagenda al op een aantal gebieden in gang is gezet, waarbij een vijftal concrete voorbeelden wordt genoemd:

- 1)
- 2) Differentiatie mainstream agrofood producten (voorbeelden: merkmelk Friesland/Campina; beter-leven-varkensvlees Albert Heijn/Vion Food Group, Volwaard kip, Rondeel-huisvestingsconcept pluimvee)
- 3) Nieuw niches: Real food (= beter eten)
- 4) Food, health, lifesciences (vb: Fhealinc, Kenniscentrum Obesitas, Brabant Life Sciences Seed Capital Fund)
- 5) Valorisatie Biomassa (vb. Biogas Brabant, Bio-polymeren)
- 6) Verduurzaming agrofood productiesysteem (2x meer met 2x minder)

4. Conclusies

SER Brabant is van oordeel dat er een versnellingsagenda moet komen voor de transitie van de Brabantse landbouw, met als kern een radicale omslag in de intensieve veehouderij. Om de haalbaarheid daarvan te onderzoeken hebben wij in het voorgaande een 'rondje langs de velden' gemaakt. Het beeld dat daaruit naar voren komt is dat zowel de overheid als het (landbouw)bedrijfsleven er van doordrongen zijn dat er een omslag gemaakt moet worden. Sterker nog, er lijkt zich een stevig maatschappelijk commitment af te tekenen en dat biedt naar ons oordeel veel perspectief.

Beslist opvallend is dat in alle segmenten van het Brabantse agro-complex vernieuwingsdrang is op te tekenen. En dat geldt zeer zeker ook voor de opinies over de intensieve veehouderij. Daar moet ook volgens de visie van het landbouwbedrijfsleven (ZLTO) een omslag worden gemaakt van schaalvergroting naar dier- en milieuvriendelijke productie. Het omslagpunt zit in het realiseren van meer toegevoegde waarde. Wij constateren dat de agrarische sector als totaal en de intensieve veehouderij in het bijzonder in toenemende mate kiest voor meer waardetoevoeging per product, meer duurzaamheid (energieneutraal, reductie milieubelasting) en veiligheid voor mens en dier (dierenwelzijn). De keuze voor uitsluitend schaalvergroting tegen een zo laag mogelijke kostprijs is ook volgens de agrosector zelf een heilloze weg. Het is onzes inziens essentieel te kunnen constateren dat de agrosector (ZLTO, Agro & Co) en de overheid (provincie) het op hoofdlijnen eens zijn over het streefbeeld 2020 voor de Brabantse landbouw. Hier en daar wordt al met kennisinstituten invulling aangegeven langs de lijnen van een voorzichtige vernieuwingsagenda, zoals wordt aangegeven in de Visie 2020 van Agro & Co.

In het voorgaande hebben wij veel waardering uitgesproken voor het door de agrosector opgestelde streefbeeld 2020 en de daaraan verbonden vernieuwingsagenda. De enige kanttekening die wij zouden willen maken is dat het aspect volksgezondheid wel wordt genoemd, maar dat het – gezien de actuele situatie en onrust rond de Q-koorts en de kans op nieuwe dierziekten – meer expliciete aandacht vraagt. Volksgezondheid is naar het oordeel van SER Brabant meer dan ooit een belangrijke randvoorwaarde voor de vernieuwingsagenda in de agrosector. Op dat punt dient optimaal gebruik te worden gemaakt van de in Brabant aanwezige expertise.

Naar ons oordeel is er dus voldoende basis voor een krachtig initiatief in de richting van een versnelde omslag van de intensieve veehouderij in Brabant. Het provinciaal bestuur kan daarbij een centrale rol spelen, maar grote vraag voor ons is wel of dat langs de lijnen van het reconstructiebeleid moet geschieden. We hebben in het voorgaande namelijk ook moeten vaststellen dat het in de afgelopen jaren gevoerde reconstructiebeleid onvoldoende basis heeft weten te verschaffen voor de economische vernieuwingsagenda. Het beeld dat zich daaruit vooral opdringt is dat landbouwbedrijfsleven en de milieubeweging elkaar al jarenlang gevangen houden in technische discussies over regelgeving ten aanzien van zoninggebieden en bouwblokgroottes. De reconstructie was kennelijk geen podium voor de duurzaam-economische vernieuwingsagenda in het landelijk gebied.

Daar komt nog bij dat het voor ons zeer de vraag is of er – in het licht van het streefbeeld 2020 – wel in dezelfde termen moet blijven worden gedacht over de inrichting van landbouwontwikkelingsgebieden. Het tot dusverre gangbare reconstructiebeeld daarover is dat het om gebieden gaat waar de grootschalige intensieve veehouderij zijn gang kan gaan, in negatieve termen gesteld een soort restgebieden of afvoerputjes. Het moge duidelijk zijn dat dat voor ons geen wenkend perspectief is.

De lat moet aanzienlijk hoger, SER Brabant denkt veeleer aan bruisende werkgebieden waar de nieuwe duurzame verbindingen tussen veehouderij, agrofood en andere kennisdomeinen op een innovatieve en duurzame wijze gestalte gaan krijgen. Meer diversiteit en kwaliteit, waarmee wordt teruggekeerd naar acceptabele verhoudingen in het buitengebied.

Tegen deze achtergrond tekenen wij aan dat er bij de overheid en haar stakeholders bereidheid moet zijn om de uitgangspunten van het reconstructiebeleid te toetsen aan de nieuwe, duurzame visie op de toekomst van de Brabantse agrosector. Mogelijk leidt dat tot herijking van dit beleid.

5. Advies

SER Brabant adviseert op korte termijn initiatief te nemen in de richting van een versnellingsagenda voor de omslag van de agrosector. Er moet niet worden gewacht op het rijk, maar Brabant zou de ambitie moeten hebben om voorbeeldregio te zijn door gericht te gaan werken aan een omslag op basis van eigen kracht en innovatiekracht. Laat Brabant koploper zijn De provincie is goed in staat om in dit proces de regie te nemen.

Instelling topcommissie

Omdat het hier gaat om een complex en zeer belangrijk vraagstuk van nationale importantie adviseert de SER een **topcommissie** in te stellen onder voorzitterschap van een landelijk boegbeeld. Voor het overige zou het een echte Brabantse commissie, met expertise uit de diverse relevante disciplines. In de commissie hoort allereerst de discipline (landbouw)economie stevig vertegenwoordigd te zijn. Het gaat immers om een sector met substantiële betekenis voor de Brabantse economie. Wij denken zowel aan wetenschappelijke expertise als deskundigheid uit het bedrijfsleven. Onder verwijzing naar onze eerdere opmerkingen, acht SER Brabant het essentieel dat de aspecten volksgezondheid en dierenwelzijn prominent zijn vertegenwoordigd in deze commissie, alsook deskundigheid uit de hoek van natuur en landschap.

Taakopdracht

Belangrijkste taakopdracht voor de commissie is om aan te geven hoe de toekomst er uitziet voor de intensieve veehouderij in Brabant binnen het bredere ontwikkelingsperspectief van de agrofoodsector. Hoe en op welke schaal kan de sector zich duurzaam en binnen de actuele kaders van de volksgezondheid en dierenwelzijn ontwikkelen? Hoe kunnen de transitiepaden richting duurzaamheid en marktgerichtheid worden ontwikkeld, welke eisen stelt dat aan flankerend overheidsbeleid? Deze commissie zet dus de lijnen uit voor de versnelde transitieagenda en zowel overheid (rijk, provincie) als het landbouwbedrijfsleven en de andere stakeholders spreken vooraf de intentie uit het advies van deze commissie te aanvaarden als het uitgangspunt voor hun verdere inzet. De commissie krijgt ruime bevoegdheden, men kan bijvoorbeeld met aanpassingsvoorstellen komen voor de verdere uitwerking van het reconstructiebeleid als daarvoor aanleiding mocht blijken te bestaan.

Tijdpad

Gezien de urgentie en de maatschappelijke en politieke druk is snelheid van handelen geboden. Streven zou moeten zijn dat er voor het eind van 2010 een richtinggevend en maatschappelijk en politiek gedragen advies ligt.

Tot slot: agrotafel CdK

Naar verluidt is de Commissaris van de Koningin voornemens om in het kader van zijn inwerkprogramma een 'agrotafel' te organiseren. Mogelijk is dat een zeer geschikt momentum voor het uitzetten van de eerste lijnen en kan aldaar reeds gekomen worden tot het aanwijzen van 'boegbeelden' en expertise uit de andere disciplines voor de in te stellen topcommissie. Gezien de urgentie dringen wij aan op spoed bij het organiseren van deze agrotafel.